

Pelastakaa Lapset

**MILLOIN
VIHAAMISESTA
TULEE
MAAILMANKUVA**

Sisältö

JOHDANTO.....	3
KESKEISTEN KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYT	4
VIHA JA VIHAMIELISYYS	5
MISTÄ VIHA KUMPUAA	5
MILLOIN VIHAAMISESTA TULEE MAAILMANKUVA	6
MILLOIN VIHAAMISESTA TULEE RIKOS	7
Voiko lapsi syyllistyä viharikokseen	7
EKSTREMISMI KOSKETTAA KAIKENIKÄISIÄ LAPSIA	8
MITEN EHKÄISTÄ VIHAMIELISIÄ ASEENTEITA JA VÄKIVALTAISTA RADIKALISOITUMISTA	9
Miten tukea lasten ja nuorten empatian kehitystä	10
Miten keskustella vihamielisyydestä rakentavasti lasten ja nuorten kanssa	10
Mitä tehdä, jos nuoren maailmankuva on jo väkivaltaistunut?	14
LIITTEET	15
LÄHTEET	15

Milloin vihaamisesta tulee maailmankuva

Työryhmä: Rosa Haavisto, Eva Udeh &
Verna Jakone

Kuvitus: Helena Vizcaino

Taitto: Atte Nykänen

Julkaisu on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama

Pelastakaa Lapset 2024

Pelastakaa Lapset

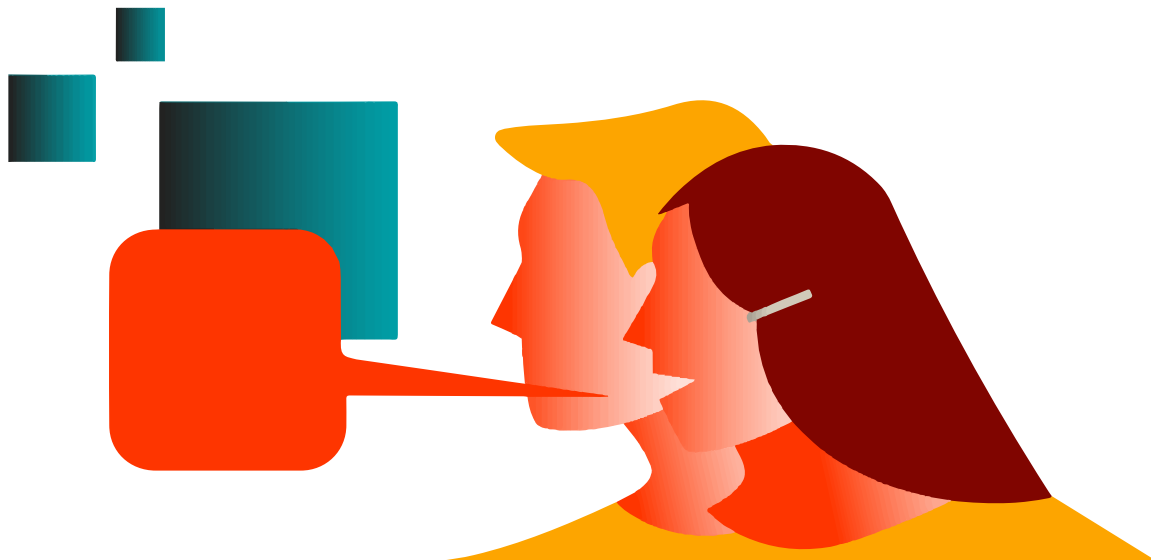
Johdanto

Viime vuosina lasten ja nuorten kokema ja tekemä väkivalta on puhuttanut yhteiskunnassa laajalti. Mediassa on raportoitu tiuhaan nuorten löyhtyneistä väkivalta-asenteista, ryöstelystä, ”roadman-kulttuurista” ja raaistuneista väkivallanteoista. Jengi- ja katuväkivalta puhuttaa myös viranomaistahoja, ja esimerkiksi Helsingin poliisilaitokselle perustettiin heinäkuussa 2023 katujengirikollisuuden erikoistunut tutkimusryhmä. Lasten ja nuorten parissa toimivat ammattilaiset ovat nostaneet esiin huolta yhä nuorempien lasten ajautumisesta väkivaltaisiin ympäristöihin, kuten katujengien ja ekstremististen liikkeiden vaikutuspiiriin. Ruotsin poliisi on raportoinut katujengien rekrytoivan ja manipuloivan jopa alle kymmenvuotiaita lapsia mukaan toimintaansa, ja myös Suomessa viranomaistahot ovat esittäneet samansuuntaisia puheenvuoroja¹. Myös ekstremististen ääriliikkeiden rekrytointi kohdistuu alati nuorempiin lapsiin, ja ääriliikkeiden propaganda leviää lasten ja nuorten käyttämillä verkkoalustoilla nopeasti.²

Propagandan ja manipuloinnin vaikutuksia vahvistaa yhteiskunnallinen polarisaatio ja väestöryhmien välinen eripura, mitä myös väkivaltaiset ääriliikkeet pyrkivät toiminnallaan vahvistamaan. Yhteiskunnallinen polarisaatio ja ekstremistinen maailmankuva pohjaavat molemmat vahvaan kahtiajakoon: *olet joko meidän kanssamme tai meitä vastaan*. Uhan kokemukset, pelko ja viha toimivat kahtiajaon polttoaineena synnyttäen eri väestöryhmien välistä vihamielisyyttä, joka voi äärimmillään johtaa myös ekstremistiseen väkivaltaan.³

Resilienssin, eli psykologisen vastustuskyvyn, luominen väkivaltaisille ajattelumalleille alkaa jo varhain lapsuudessa, jolloin luodaan pohja empatialle ja roolinottokyvylle. Toisen asemaan asettuminen ja usean eri näkökulman tarkasteleminen yhtä aikaa ovat läpi elämän kehittyviä taitoja. Ne toimivat tehokkaana vastavoimana vihanpidolle ja mustavalkoisille ajattelumalleille.

Tämä julkaisu käsittelee sitä, miten vihaamisesta tulee maailmankuva ja miten vihamieliset asenteet toimivat väkivaltaisen ideologisen toiminnan polttoaineena. Julkaisu kuvaa sitä, miten viha tunteena ja vihamielisyys asenteena muodostuvat, ja miten ne liittyvät olennaisesti väkivaltaiseen ekstremistiseen ajatteluun ja toimintaan. Lisäksi julkaisussa käsitellään empatiaa vihamielisyyden vastavoimana ja esitellään tapoja, joilla vihamielisistä asenteista ja väkivaltaisesta ekstremismistä voi keskustella lasten ja nuorten kanssa.

1 Asiantuntijahaastattelu

2 mm. Pelastakaa Lapset (2021), (2023)

3 mm. Attias & Kangasoja (2021); Pelastakaa Lapset (2020)

Keskeisten käsitteiden määrittelyt

Viha on yksi ihmisen perustunteista. Sen laukaisevana tekijänä voi olla esimerkiksi liialliset ärsykkeet, pettymys, turhautuminen tai epäoikeudenmukaisuus. Vihan tunne voi vaihdella voimakkuudeltaan lievältä ärtyneisyydestä voimakkaaseen raivoon.

Vihamielisyys on negatiivinen asenne, joka ilmenee vihaisena ja aggressiivisena käyttäytymisenä toista henkilöä tai ryhmää kohtaan. Vihamielisyys voi näyttäytyä esimerkiksi loukkaavina sanoina ja eleinä sekä väkivaltaisina tekoina ja käyttäytymisenä.

Polarisaatio kuvaa yhteiskunnallista tilannetta, jossa ihmisten mielipiteet ja näkemykset jakautuvat voimakkaasti vastakkaisiin ääripäihin. Polarisaatio on sekä tilanne että prosessi; se kuvaa myös jatkuvaa näkemuserojen voimistumista ja keskustelukulttuurin tyypistymistä vastakkaisten näkemysten äänekkääseen rummuttamiseen.

Väkivaltainen radikalisoituminen kuvaa prosessia, jonka aikana yksilön arvot, asenteet ja maailmankuva kärjistyvät ja alkavat sisältää väkivaltaisia piirteitä. Väkivaltainen radikalisoituminen kuvastaa siis kasvavaa sitoutumista väkivaltaiseen ideologiaan ja/tai toimintaan. Väkivaltainen radikalisoituminen on yksilöllinen prosessi, johon vaikuttavat useat eri psykologiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät.

Väkivaltainen ekstremismi on sellainen ajattelu- ja toimintatapa, joka vastustaa demokraattisen yhteiskunnan perusperiaatteita, kuten yhdenvertaisuutta, moninaisuutta, yleisiä ihmisoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatteita. Väkivaltainen ekstremismi pohjaa jyrkkään ja vihamieliseen *me vastaan ne* -ajatteluun, jossa väkivalta tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan oikeutetaan ideologisin perustein. Sisäministeriön määritelmän mukaan väkivaltainen ekstremismi onkin ideologialla ja aatemaailmalla perusteltua väkivallan käyttöä, sillä uhkaamista ja siihen kannustamista.

Empatia tarkoittaa kykyä asettua toisen ihmisen asemaan ja pyrkimystä tarkastella maailmaa toisen ihmisen näkökulmasta. Empatia on kykyä ymmärtää toisen ihmisen tunteita ja kokemusmaailmaa. Empatia ilmenee myötätuntuna ja myötäelämisenä.

Viha ja vihamielisyys

Viha on voimakkaasti ja vahvasti kehossa tuntuva tunne. Se voi ilmetä monin eri tavoin, kuten ärtymyksenä, suuttumuksena, kiukkuna, aggressiivisena käyttäytymisenä tai vihaisina sanoina ja eleinä. Vihan tunne on normaali ihmiselämään liittyvä kokemus, eikä se itsessään ole negatiivinen. Kuitenkin silloin, kun viha alkaa värittää ympäristöstä, maailmasta ja muista ihmisistä tekemiämme tulkintoja, tulee siitä haitallinen tunne sekä vihaa kokevalle ihmiselle itselleen että myös muille. Riskinä on, että viha kääntyy vihamieliseksi suhtautumiseksi ja asenteeksi toisia ihmisiä ja ihmisryhmiä kohtaan erityisesti silloin, kun tunnetta ei osata käsitellä ja purkaa rakentavalla tavalla. Vihamielisyys kuvaakin laajemmin negatiivista asennetta, joka ilmenee vihaisena ja aggressiivisena käyttäytymisenä toista ihmistä tai ryhmää kohtaan.

Vaikka vihan tunne ei automaattisesti johda vihamieliseen tai aggressiiviseen käyttäytymiseen, on tämä riski kuitenkin hyvä pitää mielessä. On valitettavan tyypillistä, että ihminen, joka tuntee voimakasta vihaa kuitenkin osaamatta käsitellä sitä, purkaa vihan tunteensa toisiin ihmisiin käyttäytymällä aggressiivisesti ja/tai vihamielisesti. Toisaalta vihamielinen käyttäytyminen voi myös aiheuttaa vihaa sen kohteeksi joutuneissa, jolloin on vaarana, että syntyy negatiivinen vihamielisyyden kierre, joka puolestaan voi johtaa konflikteihin ja väkivaltaisiin tilanteisiin.

Mistä viha kumpuaa

Vihan tunne pohjaa vahvasti biologiaan – evoluution aikana se on palvellut selviytymismekanismina ja auttanut ihmistä esimerkiksi tunnistamaan mahdollisia vaaratilanteita ja reagoimaan erilaisiin uhkiin. Se on myös toiminut sosiaalisen kontrollin välineenä jo varhaisimmissa ihmisyhteisöissä. Vihan kohteeksi joutumisen välttäminen on estänyt epäsovivia käyttäytymistä ja siten sitouttanut yksilöt toimimaan ryhmän sääntöjen mukaisesti.

Vihan tunne syntyy siis usein reaktiona erilaisiin koettuihin uhkiin ja vaaratilanteisiin. Siten se toimii myös eräänlaisena pelon vastinparina. Uhkatilanteissa ihmisen ”taistele tai pakene”-refleksi aktivoituu, mikä nostaa yhtäältä pelon ja toisaalta vihan tunteet pintaan. Viha valmistaa puolustautumaan ja motivoi toimimaan aggressiivisesti, kun taas *pelko* laukaisee tarpeen paeta ja etsiä turvaa. Usein pelko ja viha ovat läsnä myös samanaikaisesti, eikä niitä aina voi erottaa toisistaan. Pelko voi synnyttää vihaa koettua uhkaa tai uhkaajaa kohtaan. Pelko ja viha voivat siis molemmat syntyä reaktiona turvallisuuden tunteen järkkymiseen.

Viha voi syntyä pelon lisäksi myös reaktiona muihin tunteisiin, kuten *pettymykseen* tai *häpeään*. *Pettymys* syntyy silloin kun ihminen kokee, etteivät hänen odotuksensa tai toiveensa toteutuneet toivotulla tavalla. *Pettymys* voi aikaansaada vihaa sekä itseä että muita ihmisiä kohtaan, kun yksilö reagoi turhautumalla ja suuttumalla siitä, että hän ei saavuttanut haluamaansa tai että joku muu petti odotukset. *Häpeä* on tunne, joka liittyy itsetunnon ja arvostuksen loukkaamiseen. Kun ihminen kokee häpeää omasta toiminnastaan tai itsestään, se voi synnyttää vihaa, kun hän reagoi puolustamalla itseään tai yrittää siirtää häpeää toisiin ihmisiin syyttämällä tai arvostelemalla heitä. *Pettymys* ja *häpeä* voivat laukaista tarpeen suojella omaa itsetuntoa ja itsensä kunnioitusta. Tämä voi johtaa vihan tuntemiseen niitä kohtaan, jotka tuntuvat uhkaavan tai loukkaavan yksilön itsetuntoa.

Viha on usein myös seurausta *epäoikeudenmukaisuuden* kokemuksista. Kun ihminen kokee, että häntä on kohdeltu epäoikeudenmukaisesti tai hän on joutunut vääryyden kohteeksi, synnyttää tämä usein vihaa niitä kohtaan, joiden koetaan olevan vastuussa koetuista vääryyksistä. Myös kaltoinkohtelu ja erilaiset traumaattiset kokemukset voivat synnyttää vihaa, kun vääryyden ja tuskan kokemukset sekoittuvat voimakkaaksi pahaksi oloksi.

Viha voi myös yhdistää ihmisiä ja sitä kautta jonkin kohteen vihaaminen voi muodostua sosiaalisia suhteita ylläpitäväksi voimaksi. Erityisesti verkossa on muodostunut lukuisia viharyhmiä, joiden jäseniä yhdistää vihamielisyys tiettyä kohdetta kohtaan. Tällaiset ryhmät voivat luoda jäsenilleen valheellisen tunteen siitä, että vihaaminen ja vihamielisyyden avoin näyttäminen on normaalia ja hyväksyttyä. Erilaiset ryhmädynamiikkaan liittyvät seikat voivat siis lisätä ja kärjistää ryhmien välistä vihamielisyyttä.

Milloin vihaamisesta tulee maailmankuva

Kuten sanottu, vihan tunne on normaali ihmiselämään kuuluva kokemus, eikä siinä itsessään ole mitään negatiivista. Parhaimmillaan viha voi kertoa meille jotain olennaista itsestämme, toiveistamme ja peloistamme, ja siten toimia rakentavan toiminnan moottorina. Kuitenkin, jos syystä tai toisesta emme pysty käsittelemään vihan tunnetta, voi sillä olla tuhoisia seurauksia sekä meille itsellemme, että koko yhteiskunnallekin.

Käsittelemätön viha voi näyttäytyä monin tavoin. Se voi kääntyä sisäänpäin suuntautuvaksi aggressioksi, eli ihminen ikään kuin rankaisee itseään kokemastaan vihan tunteesta (esim. itsetuhoisuus). Toisaalta viha voi kääntyä myös ulospäin suuntautuvaksi aggressioksi, jolloin se ilmenee usein vihamielisenä asenteena ja väkivaltaisena käyttäytymisenä. Pitkään padottu viha voi äärimmillään johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin, eli yhdenvertaisuutta vastustavaan ajattelu- ja toimintatapaan, jossa vihan kohteeksi valikoituu jokin tietty ihmisryhmä. Tämä tarjoaa vihan tunteelle ja sen avoimelle ilmaisemiselle ikään kuin ”hyväksytyt” syyt, mikä toimii pahan olon ulos päästämisen väylänä ja siten luo yksilölle valheellisen kokemuksen siitä, että vihan kohdistaminen johonkin toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään on oikeutettua ja itseasiassa ainoa keino vapautua vihan tunteen painolastista.

Vihamieliseen maailmankuvaan liittyäkin usein keskeisesti ajatus *meistä ja muista*, ja siitä kuinka *muut* jollakin tapaa uhkaavat *meidän* olemassaoloamme ja oikeuksiamme. Kun koemme ja maalaamme muista mielikuvan meille vaarallisina ja uhkaavina, yhdistämme heihin usein tiedostamattammekin kasan negatiivisia ominaisuuksia ja unohdamme, että ihan niin kuin mekin, niin myös *ne muut* ovat pohjimmiltaan yksilöitä, ihmisiä, yksilöllisine ominaisuuksineen. Uhkakuvien ja jatkuvien negatiivisten kuvausten seurauksena asenteemme muuttuvat pikkuhiljaa vihamielisiksi *niitä muita* kohtaan, mikä voi johtaa äärimmillään myös väkivaltaan.

Vaikka käsittelemätön vihan tunne voi johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin, ei se tietenkään ole ainoa kehityskulku. Valtaosa vihaa kokevista ihmisistä löytää rakentavan keinon tunteen käsittelemiseen eikä koskaan kehitä vihamielisiä asenteita tai ulospäin suuntautuvaa aggressiota. Kuitenkin, jos tarkastellaan niitä ihmisiä, jotka ovat radikalisoituneet väkivaltaisesti, löydetään heidän tarinoistaan miltei aina epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia, pelkoa ja vihaa, jotka ovat johtaneet mustavalkoisen ja ekstremistisen ajattelumaailman omaksumiseen ja väkivaltaisiin asenteisiin joitakin ihmisryhmiä kohtaan.

Sinänsä maailman hahmottaminen erilaisten kategorisointien kautta ei ole patologista, vaan itse asiassa ihmiselle luonnollinen tapa käsitellä informaatiota ja jäsentää maailmaa. On kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, minkälaisia merkityksiä tietyille kategorioille annetaan ja miten nämä merkitykset suhteutuvat toisiinsa. On esimerkiksi normaalia hahmottaa maailmaa vaikkapa sukupuolien (nainen, mies, muunsukupuolinen, jne.) tai kansallisuuksien (suomalainen, ruotsalainen, saksalainen, jne.) kautta. On kuitenkin huolestuttavaa, mikäli pidämme eri kategorioita tämän luokittelun sisällä eriarvoisina ja määrittelemme yksilöiden ihmisarvon heihin liitettyjen kategorioiden kautta. Toisin sanoen luokittelu itsessään ei ole haitallista, mutta se voi kehittyä vaaralliseksi silloin, kun arvotamme eri luokkia eri tavoin.

Milloin vihaamisesta tulee rikos

Kaikki ihmiset tuntevat joskus vihaa, eikä vihan tunteminen ole rikos. Viha voi kuitenkin toimia motiivina rikollisille teoille, jolloin puhutaan viharikoksesta. Suomen sisäministeriö määrittelee viharikoksen näin: *“Viharikos on henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos, jonka motiivina on ennakkoluulo tai vihamielisyyys uhrin oletettua tai todellista ominaisuutta kohtaan. Ominaisuus voi liittyä esimerkiksi etniseen tai kansalliseen taustaan, uskonnolliseen vakaumukseen tai elämäntavoihin, seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun tai vammaisuuteen.”*⁴

Määritelmällisesti viharikos voi siis olla mikä tahansa Suomen laissa rikolliseksi määritelty teko, jonka motiivina on viha uhrin todellista tai oletettua ominaisuutta kohtaan. Teot voivat olla esimerkiksi kunnianloukkauksia, laittomia uhkauksia ja vahingontekoja. Vuonna 2022 valtaosalla (74,7 %) poliisin tietoon tulleista viharikoksista oli rasistinen motiivi. Tyypillisimpiä rikosnimikkeitä olivat pahoinpitely ja kunnianloukkaus. Joka kymmenes viharikos kohdistui seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin.⁵

Vuonna 2022 poliisi kirjasi yhteensä 1 245 rikosilmoitusta epäillyistä viharikoksista, mikä oli 21 % enemmän kuin edellisvuonna.⁶ On kuitenkin muistettava, että erityisesti tämäläisistä rikoksista suurin osa jää ilmoittamatta poliisille, ja muutama vuosi sitten tehdyn selvityksen mukaan viharikoksista vain 20 prosenttia tuli poliisin tietoon.⁷ Julkisesta keskustelusta monille tutuimmaksi jäänyt rikosnimike lienee *kiihottaminen kansanryhmää vastaan*. Käytännössä se tarkoittaa julkisten uhkausten tai halveksunnan ilmaisemista jotakin kansanosaa tai ihmisryhmää kohtaan.

Viharikos ei loukkaa ainoastaan rikoksen kohteena olevaa yksilöä, vaan synnyttää myös epävarmuutta ja pelkoa koko siinä väestönosassa, johon viharikos kohdistuu. Samalla se muovaa ihmisten asenteita myös laajemmin ja voi vaikuttaa yleisiin käsityksiin viharikoksen kohteena olevasta ryhmästä.

Viime vuosina yhteiskunnallisessa keskustelussa on käyty kiivasta sananvaihtoa viharikosten ja vihapuheen yhtymäkohdista. Vihapuheella viitataan sellaiseen puheeseen, joka lietsoo suvaitsemattomuutta tai vihaa yhtä ihmistä tai ihmisryhmää kohtaan⁸. Vaikka Suomessa vihapuhe ei ole kriminalisoitu, on hyvä muistaa, että kaikki mikä ei ole rikollista ei myöskään ole hyväksyttävää. Laaja tutkimuskirjallisuus osoittaa vihapuheen olevan haitallista ja lisäävän kitkaa eri ihmisryhmien välille. Lisäksi vihapuhe lisää ennakkoluuloisuutta ja vahvistaa negatiivisia mielikuvia niistä ihmisryhmistä, joihin vihapuhe kohdistuu. Siten se vähentää myös yhteiskunnallista koheesiota, vahvistaa polarisatiota ja lisää vastakkainasettelua.

Voiko lapsi syyllistyä viharikokseen

Myös lasten vihalla motivoituneita rikollisia tekoja voidaan joissain tapauksissa pitää viharikoksina. Mikäli lasta epäillään viharikoksesta, riippuu tapauksen käsittely lapsen iästä. Suomessa lapsen rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana; tällöin lapsen katsotaan saavuttaneen sellaisen kypsyyden, joka yleisesti ottaen mahdollistaa tekojen seurausten ymmärtämisen. Kuitenkin, niin kauan kuin lapsi on alaikäinen, kohdellaan häntä eri tavalla kuin aikuisia poliisin, syyttäjien ja tuomioistuimen toimesta. Lapsia voidaan esimerkiksi tuomita vankilaan vain poikkeustapauksissa ja sosiaaliviranomaiset tulee aina ottaa osaksi jatkotoimenpiteitä, kun lasta epäillään rikoksesta.⁹

Rikoksiin liittyvissä kysymyksissä on kuitenkin tärkeää muistaa, että lapsi on aina ensisijaisesti lapsi, ja siten kuuluu myös erityissuojelun piiriin. Suomi on sitoutunut YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen, jonka mukaisesti meillä on

.....

4 Sisäministeriö (2023)

5 Sisäministeriö (2023); Rauta (2022)

6 Rauta (2022)

7 Sisäministeriö (2023)

8 Yhdenvertaisuusvaltuutettu

9 Rädde Barnen (2022)

yhteiskuntana velvollisuus turvata jokaisen lapsen oikeus suojeluun väkivallalta ja muilta vaaroilta. Lapsen oikeudet eivät katoa rikosepäilyin tai -tuomion myötä, vaan lasta tulee aina kohdella kiinnittäen erityistä huomioita jokaiselle lapselle kuuluviin oikeuksiin ja tarpeisiin.

Ekstremismi koskettaa kaikenikäisiä lapsia

Yhteiskunnallisessa keskustelussa vihaan ja väkivaltaisiin ääriilikkeisiin liittyvät ilmiöt yhdistetään usein teini-ikäisiin ja nuoriin aikuisiin. Vaikka tilastoissa nuorten aikuisten osuus korostuukin¹⁰, on silti syytä muistaa, että minkä ikäiset lapset tahansa voivat joutua ääriilikkeiden vaikutuspiiriin. Kaikki väkivaltaiset ekstremistiset ääriilikkeet kohdistavat propagandaa ja vaikuttamista lapsiin ja nuoriin, ja viime vuosina propagandan ja rekrytoinnin kohteeksi on joutunut yhä nuorempia lapsia.¹¹

Polarisoitunut yhteiskunnallinen keskustelu ja etenkin vihapuhe vaikuttavat myös lapsiin ja nuoriin. Lapset ja nuoret havainnoivat yhtä lailla yhteiskunnallista ilmapiiriä ja poimivat herkästi vihjeitä aikuisten tekemisistä ja sanomisista. Lapsi ei välttämättä ymmärrä vihapuheen kaikkia konnotaatioita ja niitä yhteiskunnallisia rakenteita, joihin ne liittyvät, mutta lapsi peilaa itselleen läheisiä aikuisia ja heidän tunnekokemuksiaan, ja sitä kautta on yhtä lailla vihamielisten asenteiden vaikutuspiirissä.

Lapset ja nuoret käyttävät valtavasti aikaa verkossa ja erilaisilla sosiaalisen median alustoilla ja siten saattavat helposti törmätä erilaisiin vihasisältöihin ja väkivaltaan kannustavaan materiaaliin. Asenteiden muokkaamiseen tähtäävät materiaalit on usein naamioitu taitavasti ja väkivaltaisia ideologioita kannattavat ääriilikkeet ovat valitettavan taitavia propagandansa luomisessa. Kyseessä voi olla esimerkiksi animoitu video, jonka ulkoasu ei kiinnitä aikuisen huomiota, mutta jonka sisältö kuitenkin esittää erilaisia ihmisryhmiä stereotyyppisesti ja/tai levittää rasistisia näkemyksiä. Jotkut lapset myös joutuvat kasvamaan väkivaltaisissa ympäristöissä ja altistuvat siksi äärimmäisille maailmankuville jo syntymästään lähtien. Väkivaltaiseen ja vihamieliseen sisältöön liittyen on hyvä tiedostaa, että eri-ikäisillä lapsilla on erilaiset edellytykset ymmärtää ja pohtia näkemäänsä tai kuulemaansa. Siksi on tärkeää kohdata lapsi ikätasoisesti.

10 CTC (2017)

11 mm. Pelastakaa Lapset ry (2023)

Miten ehkäistä vihamielisiä asenteita ja väkivaltaista radikalisoitumista

Koska viha on normaali ihmiselämään liittyvä tunne, jota jokainen meistä joskus kokee, on tärkeää tarjota lapsille ja nuorille välineitä kohdata vihaa paitsi itsessään niin myös muissa. Pohja toimivalle itsetuntemukselle luodaan jo varhaislapsuudessa, jolloin lapsi pikkuhiljaa oppii hahmottamaan omaa yksilöllisyyttään ja subjektiivista kokemusmaailmaansa. Suhde itseen rakentuu omien tunteiden ja tarpeiden kautta. Siksi on tärkeää, että jokaisella lapsella on turvallisia aikuisia, joiden kanssa lapsi voi tutkailla kehittyvää sisäistä maailmaansa. Käytännössä tämä tarkoittaa erilaisten tunteiden ja tarpeiden sanoittamista. Tämä voi kuulostaa helpolta, mutta tosiasiaassa omien tunnekokemusten reflektointi on vaikeaa monille aikuisillekin.

Kun puhumme vihamielisten asenteiden ehkäisemisestä tarkoitus ei ole kieltää tai ehkäistä vihan tuntemista. Kaikenlaisten tunteiden tunteminen on sallittua ja kuuluu ihmisyyteen. Olennaista on se, miten tunteitaan käsittelee ja miten paljon niiden antaa vaikuttaa omaan käyttäytymiseen ja asenteisiin. Kuten aiemmin on todettu, käsittelemättömän viha voi johtaa moniin epätoivottuihin tapahtumakulkuihin, kuten vihamielisten asenteiden kehittymiseen ja väkivaltaiseen toimintaan. Vihamielisten asenteiden ehkäisemisessä tärkeä keino onkin empatian ja tunnetaitojen kehittäminen.

Miten tukea lasten ja nuorten empatian kehitystä

Empatiakykyä voi harjoittaa läpi elämän, vaikka pohja sille luodaankin jo varhaisessa lapsuudessa. Empatia kuvaa kykyä asettua toisen ihmisen asemaan, ymmärtää hänen tunteitaan ja reaktioitaan sekä tuntea myötätuntoa hänen tilannettaan kohtaan. Empatiataitojen ytimessä on niin kutsuttu mielen teoria, eli ymmärrys siitä, että jokaisella ihmisellä on oma yksilöllinen mieli ja kokemusmaailma. Tämän havainnon lapsi tekee usein jo 4–5 vuoden iässä. Mielen teorian pohjalle rakentuu roolinottokyky ja empatia, joiden keskiössä on toisten ajatusten ja tunteiden tunnistaminen sekä sen ymmärtäminen, että nämä voivat poiketa omista kokemuksista.

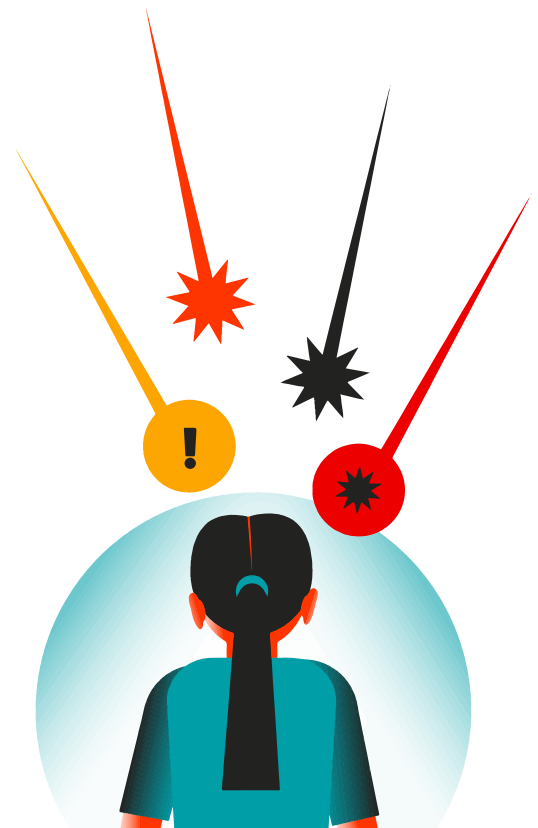
Paras tapa vahvistaa lapsen ja nuoren empatiataitoja on esimerkki: Lapset oppivat tunnetaitoja aina suhteessa muihin, ja siksi turvallisten aikuisten esimerkkiä ei voi liiaksi korostaa. Käytännössä tämä tarkoittaa siis myötätunnon osoittamista lasta kohtaan ja sekä omien että lapsen tunteiden sanoittamista. Myötätuntoa osoittaessa on kuitenkin hyvä muistaa, että jokaisella meistä on oma yksilöllinen kokemusmaailmamme, emmekä voi koskaan täysin tietää, miltä toisesta tuntuu. Siksi toteavien lausahdusten ("Tiedän, miltä sinusta tuntuu" ja "Oletpas nyt vihainen") sijaan tunnepuheessa kannattaa korostaa omia havaintoja ja kysymyksiä ("Huomaan, että asia x aiheuttaa sinussa voimakkaita tunteita" ja "Saiko asia x sinut vihaiseksi"). Aina sanoja ei edes tarvita, vaan usein myös pelkkä kosketus, kuten halaaminen tai silittäminen, helpottaa lapsen oloa.

Esimerkin voiman lisäksi yksi tärkeimmistä oppimisen välineistä on leikki. Leikin ja pelien kautta lapsi voi asettua toisen ihmisen asemaan ja harjoitella roolinottoa turvallisessa fiktiivisessä maailmassa. Myös kirjallisuus ja tarinat antavat lapselle mahdollisuuden harjoitella empatian käyttöä turvallisessa ympäristössä.

Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä monimutkaisemmaksi maailma muuttuu, ja iän karttuessa myös erilaisten näkökulmien huomioimisen tarve lisääntyy. Empatian rinnalla korostuu myös kyky moniperspektiivisyyteen eli kykyyn hahmottaa, ymmärtää ja arvioida asioita eri näkökulmista käsin.

Miten keskustella vihamielisyydestä rakentavasti lasten ja nuorten kanssa

Lapset ja nuoret kaipaavat elämäänsä turvallisia aikuisia, joiden kanssa keskustella vaikeistakin asioista. Jokainen lapsi ja nuori haluaa tulla hyväksytyksi ja kohdatuksi omana itsenään. Tätä tukee sekä arkikokemuksemme että laaja akateeminen tutkimus.¹² Vihan tunteet ja vihamielisyys eivät ole poikkeus. On tärkeää tarjota lapsille ja nuorille välineitä käsitellä vaikeita tunteita, elämän epäonnistumisia ja maailman epäkohtia. Kukaan meistä ei synny valmiiksi näiden taitojen kanssa, vaan ne opitaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Kasvava lapsi on hyvin herkkä sosiaalisille vihjeille, ja siksi esimerkiksi se, miten aikuiset puhuvat kokemuksistaan ja tunteistaan, viitoittaa tietä myös lapsille ja nuorille. Erityisesti vihan tunteiden ja vihamielisyyden käsittelemisessä lapsen ja nuoren myötätuntoinen kohtaaminen ja rakentava keskustelu ovat ensiarvoisen tärkeitä.

12 mm. Benjamin & Vallinkoski (2021)

MITEN KOHDATA VIHAA TUNTEVA LAPSI TAI NUORI MYÖTÄTUNTOISESTI JA TUNNETAITOJA VAHVISTAEN:¹³

Muista validoida lapsen/nuoren tunne.

Myös vihan tunteminen on sallittua ja tunne on todellinen. Yleensä se kertoo meille jotain olennaista itsestämme ja meille tärkeistä asioista. Kun validoit lapsen/nuoren tunteen, on epätodennäköisempää, että keskustelu ajautuu puolustuslinjalle.

Auta lasta/nuorta sanoittamaan tunnetta.

Vihan tunne on monitahoinen, se voi näkyä ja tuntua kehossa monilla eri tavoilla. Auta lasta/nuorta sanoittamaan tuntemuksiaan. Mitä kehossa tuntuu? Miten epämiellyttävää oloa voisi helpottaa? Usein pelkkä tunteen ääneen nimeäminen lievittää voimakkainta tunnereaktiota ja helpottaa oloa.

Pohdi yhdessä lapsen/nuoren kanssa, mistä vihan tunne kumpuaa.

Mikä sai vihaiseksi? Mikä tarve tai toive ei täyttynyt? Näin lisäät itsetuntemusta: tunne syntyy aina reaktiona johonkin täytyneeseen tai täyttymättömään tarpeeseen. Anna lapselle/nuorelle tilaa kertoa ja reflektoida kokemusmaailmaansa itse.

Mieti yhdessä lapsen/nuoren kanssa rakentavia keinoja tulevaisuuden varalle.

Onko toiveen täytyminen jo liian myöhäistä, vai voisiko yrittää uudelleen? Jos viha kohdistuu johonkin henkilöön, jonka lapsi/nuori kokee toimineen väärin häntä kohtaan, voisiko asian ottaa puheeksi tämän henkilön kanssa? Mitä lapsi/nuori haluaisi sanoa hänelle?

MITEN KESKUSTELLA VIHASTA JA VIHAMIELISYYDESTÄ RAKENTAVASTI LASTEN JA NUORTEN KANSSA:¹⁴

KIINNOSTU

Osoita äänelläsi ja läsnäolollasi, että olet aidosti kiinnostunut lapsen/nuoren ajatuksista. Keskity käsillä olevaan vuorovaikutustilanteeseen, älä vilkuile puhelinta tai muita ihmisiä huoneessa, vaan anna lapselle/nuorelle täysi huomiosi. Pyri suhtautumaan hänen kertomaansa uteliaasti ja varo tuomitsemasta. Vaikka lapsi/nuori sanoisikin mielestäsi jotain kyseenalaista, pohdi onko tämä oikea hetki puuttua sanomiseen, vai onko tärkeämpää päästä käsiksi juurisyihin. On siis hyvä laittaa välillä omat tunteet ja ennako-oletukset sivuun, ja keskittyä luottamuksen luomiseen aidon kiinnostuksen avulla.

KYSY

Kysy avoimia kysymyksiä ja pyydä lasta/nuorta erityisesti kuvailemaan ja perustelemaan ajatuksiaan. Vältä miksi-alkuisia kysymyksiä, sillä ne voivat luoda tarpeen ”puolustautua” tai ”voittaa” keskustelu. Pyri siis kysymään lapsen/nuoren ajatuksista arvostavasti ja ilman tuomitsemista tai näkemysten haastamista. Tartu siihen, mitä hän itse sanoo ja käytä hänen omia sanojaan, kun kysyt tarkentavia kysymyksiä.

KANNUSTA

Muista kannustaa lasta/nuorta kertomaan kokemuksistaan ja ajatuksistaan läpi keskustelun. Osoita hänelle, että pystyt keskustelemaan myös vaikeista asioista ilman moralisointia ja kauhistelua.

KUNTELE

Kiinnitä huomiota erityisesti lapsen/nuoren kertomiin kokemuksiin ja tapahtumiin. Yritä ymmärtää hänen uskomuksiaan ja niiden juurisyitä; minkälaiset kokemukset ovat muovanneet hänen ajatteluaan ja miksi. Keskity erityisesti tunteiden tunnistamiseen, ja auta lasta/nuorta sanoittamaan omia tunnekokemuksiaan.

KUNNIOITA

Lähesty lasta/nuorta ja hänen ajatuksiaan kunnioittaen. Lempeä katse, etunimellä puhuttelu ja aidon kiinnostuksen osoittaminen luovat luottamusta ja rakentavat pohjaa molemminpuoliselle kunnioittamiselle. Muista, että huolimatta siitä, pohjautuuko laspen/nuoren tunne tosiasioihin, on se silti hänelle täysin todellinen. Tunnekokemusten validointi on tärkeää (”Se on ymmärrettävää, että tunnet näin”, ”Sinulla on oikeus tuntea näin”), eikä pelkkä vihan tai pelon validointi tarkoita vihamielisen käyttäytymisen ja asenteen hyväksymistä.

¹⁴ Benjamin & Vallinkoski

VINKKEJÄ PIENTEN LASTEN KANSSA KESKUSTELUUN

Pienten ja alle kouluikäisten lasten kanssa voi keskustella siitä, mitä lapsi kohtaa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa esimerkiksi kavereiden kanssa, perheen kesken tai verkossa, koska myös pienet lapset voivat todistaa vihanpitoa ja nähdä väkivaltaa monissa arkipäiväisissä tilanteissa. Usein ei kuitenkaan ole tarpeen ottaa vihamielisyyttä tai väkivaltaisten ääriilikkeiden kaltaisia ilmiöitä omatoimisesti puheeksi lapsen kanssa. On silti tärkeää olla utelias ja avoin lapsen kokemuksille ja kertomalle, jotta ne tilanteet, joissa lapsi on joutunut kosketuksiin vihan lietsomien kanssa, tulevat turvallisten aikuisten tietoon. Keskustelun on kuitenkin aina edettävä lapsen ehdoilla, joten muista olla herkkänä lapsen tarpeille ja anna hänen ohjata keskustelua.

Mikäli lapsi on nähnyt väkivaltaa tai vihamielisyyteen kannustavaa materiaalia on hyvä auttaa häntä ymmärtämään näkemäänsä ja kokemaansa. Muista kuitenkin, että on tärkeää edetä lapsen ehdolla. Voit kysyä esimerkiksi mitä tunteita materiaalin tai tilanteen näkeminen sai lapsessa aikaan? Mistä materiaalissa tai tilanteessa oli kyse? On tärkeää yrittää palauttaa lapselle tunne siitä, että hän on turvassa eikä hänellä ole hätää; nähty väkivalta ei uhkaa lasta itseään.¹⁵

VINKKEJÄ KOULUIKÄISTEN KANSSA KESKUSTELUUN

Peruskoulun aikana lapsen ajattelu ottaa suuria harppauksia eteenpäin. Alakouluikäisten lasten kanssa väkivallasta ja vihamielisyydestä kannattaa keskustella lapsen omiin kokemuksiin ja havaintoihin nojaten, pysyen melko konkreettisissa esimerkeissä. Alle kymmenvuotias lapsi ei vielä osaa tarkastella asioita toisen näkökulmasta (kyky tähän kehittyy vasta 10–15 vuoden iässä), joten keskustelu on hyvä avata lapsen omia ajatuksia kysellen. Onko lapsi törmännyt väkivaltaiseen tai vihamieliseen materiaaliin verkossa? Onko lapsi todistanut esimerkiksi katuväkivaltaa? Minkälaisia tunteita nämä tilanteet ovat herättäneet?

Yläkouluikäisten kanssa vihamielisyydestä ja väkivallasta voi jo keskustella monipuolisemmin. Esimerkiksi ajankohtaiset uutiset ja tapahtumat voivat toimia hyvinä keskustelun avauksina: Onko lapsi kuullut tästä uutisesta? Onko siitä puhuttu koulussa? Onko aihe noussut kavereiden kesken esiin? On tärkeää osoittaa lapselle, että vihanpito, väkivalta ja ekstremistiset ääriilikkeet ovat aiheita, joista voi keskustella aivan kuin muistakin aiheista. Näin lisäät todennäköisyyttä sille, että lapsi uskaltaa kääntyä puoleesi kohdatessaan jotain näihin teemoihin liittyvää myöhemmin.

VINKKEJÄ TEINI-IKÄISTEN KANSSA KESKUSTELUUN

Varhaisnuoruudessa lapsen ajattelu jäsentyy entisestään ja hän oppii tarkastelemaan myös abstrakteja ilmiöitä, kuten erilaisia arvoja, asenteita ja ideologioita. Teini-ikäisen ajattelu on kuitenkin vielä melko mustavalkoista ja tietty joustamattomuus kuuluu asiaan. Teini-iässä nuori alkaa myös usein kyseenalaistamaan aiemmin opittua ja pyrkii aktiivisesti luomaan omaa yksilöllistä ajattelutapaansa; siten hän on myös monille ulkopuolisille vaikuttimille altis. Siksi vihamielisyyden ja väkivallan teemojen lisäksi on tärkeää keskustella nuorten kanssa erilaisista mielipidevaikuttamisen muodoista. Minkälaisia vaikuttamisen keinoja esimerkiksi ekstremistisessä propagandassa käytetään? Miten erilaiset ideologiset ryhmät pyrkivät vaikuttamaan toisiin ihmisiin? Minkälaiset vaikuttamistavat vetoavat itseän? Vihamielisyydestä keskustellessa yhtenä keinona voi käyttää esimerkiksi vihan pyramidia¹⁶, joka havainnollistaa sitä, kuinka myös pienemmät ja kenties harmittomilta tuntuvat väkivallan teot liittyvät laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ja luovat pohjaa aatteelliselle väkivallalle.

15 Rädda Barnen (2022)

16 ks. liite

MITEN TUKEA YKSILÖLLISEN AJATELUN MUODOSTUMISTA TILANTEESSA, JOSSA LAPSI OMAKSUU VIHAMIELISIÄ ASETEITA KOTOA TAI ON KASVANUT ESIMERKIKSI EKSTREMISTISESSÄ YMPÄRISTÖSSÄ

Ensimmäiset asenteet omaksutaan usein kotona, eikä pieni lapsi ole näistä vielä tietoinen. Ajattelun kehittyessä lapsi oppii kuitenkin vähitellen, että on olemassa erilaisia asenteita ja näkökulmia, eikä kotona opittu ole ainoa tapa hahmottaa maailmaa. Jos kotona opitut asenteet eivät vastaakaan niitä asioita, mitä lapselle opetetaan esimerkiksi koulussa, voi lapsi kokea vahvaa sisäistä ristiriitaa ja tuntea itsensä yksinäiseksi eriävine ajatuksineen. On tärkeää opettaa lapselle, että jokaisella on oikeus omaan mielipiteeseensä, ja on sallittua olla eri mieltä myös omien vanhempien tai muiden itselle tärkeiden ihmisten kanssa. Erimielisyys jossakin asiassa ei poista tämän ihmisen tärkeyttä. Lapsi voi kokea syyllisyyttä tai häpeää eriävistä ajatuksistaan ja siksi on tärkeää, että ympäristö tarjoaa lapselle moninaisia ajattelumalleja.¹⁷

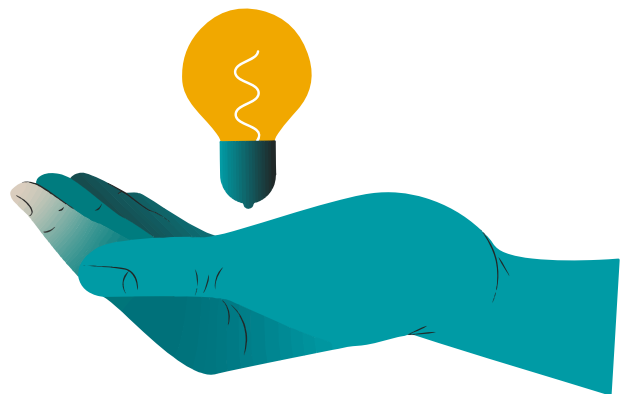
Mitä tehdä, jos nuoren maailmankuva on jo väkivaltaistunut

Kun lapsi tai nuori osoittaa kiinnostusta tai sympatisoi väkivaltaa ja/tai väkivaltaista ideologiaa, on ensireaktio helposti voimakas sormen heristäminen ja nuoren esittämien ajatusten tuomitseminen. Vaikka vahva tunnereaktio onkin luonnollinen, olisi silti tärkeää ottaa aina ensin askel taaksepäin ja pohtia, mikä olisi hedelmällisin tapa toimia.

Ensimmäisiä viikkoja tai kuukausia uudessa ympäristössä, olipa se sitten uusi harrastus tai viharyhmä, leimaa usein rakastumisen kaltainen tunne. Näinä viikkoina uudessa ympäristössä nähdään vain hyviä puolia ja kyseenalaisilta tai huonoilta puolilta ummistetaan silmät. Siksi on todennäköistä, että tuomitseva kommentointi ja negatiivisiin asioihin huomion kiinnittäminen saakin nuoressa aikaan päinvastaisen reaktion kuin oli tarkoitus, ja hän saattaa kääntyä vain entistä enemmän kohti uutta asenneilmapiiriä.

Muista siis, ettei keskustelun tarkoitus ole väitellä tai osoittaa nuorelle hänen olevan väärässä. Keskustelun tarkoitus on yrittää ymmärtää nuoren kokemuksia ja tarpeita, joista vihamielinen asennoituminen kumpuaa. Yritä siis kohdata nuoren innostava uusi ympäristö uteliaasti ja empaattisesti. Uskalla nähdä ja kysyä niistä positiivista asioista, joita nuori kokee saavansa. Pohdi siis, mitä tämä uusi ympäristö antaa nuorelle. Minkälaisia tarpeita tähän yhteisöön kuulumisen palvelee?¹⁸ Yritä saada kiinni siitä perustavanlaatuisesta inhimillisestä tarpeesta, mitä uusi ympäristö nuoren kohdalla täyttää. Kun tiedät, mitä nuori on ollut vailla, voit yrittää tarjota muita, kenties rakentavampia, tapoja tämän tarpeen täyttämiseen.

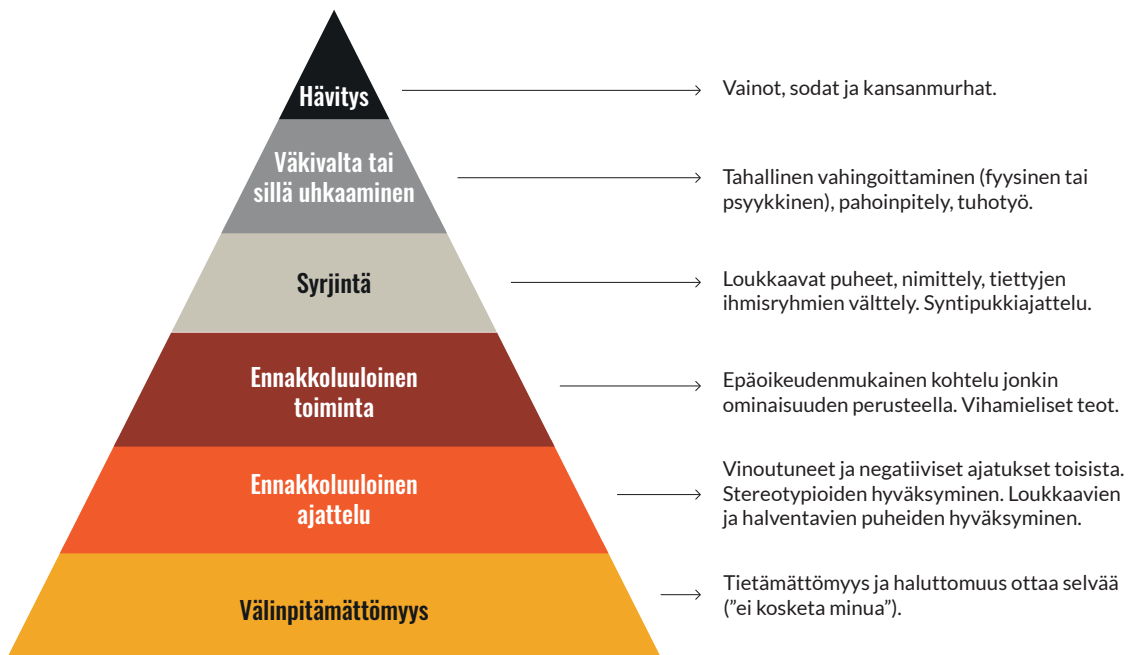
Usein keskitymme ainoastaan poistamaan negatiivisia asioita, mutta saman asian voi myös ajaa positiivisten asioiden lisääminen. Esimerkiksi jos lapsi tai nuori on erityisen kiinnostunut vaikkapa aseista tai väkivaltaista, voi yksi hyvä keino olla se, että yrittää aktivoita häntä jonkin toisen kiinnostuksen kohteen saralla ja kannustaa häntä viettämään aikaa enemmän tämän toiminnan parissa. Ylipäänsä on tärkeää vahvistaa suojatekijöitä, kuten positiivisia harrastuksia ja ihmissuhteita. Älä siis lannistu, vaikka keskustelu lapsen tai nuoren kanssa olisikin vaikeaa. Puhumisen lisäksi voit tukea positiivisia kehityskulkuja ja ohjata lasta tai nuorta rakentavampien ympäristöjen pariin.

17 Rädda Barnen (2022)

18 Rädda Barnen (2022)

Liitteet

Kuva I. Vihan pyramidi - mm. Rauhankasvatus-instituutin vihan pyramia mukaillen.

Lähteet

- Attias, M., & Kangasoja, J. (2021). Me ja ne - Välineitä vastakkainasettelujen aikaan. Into Kustannus.
- Beck, A., T., (1999) Prisoners of hate. The cognitive basis of anger, hostility, and violence.
- Benjamin, S. & Vallinkoski, K. (2021). Huolena radikalisoituminen? Opas nuorten kanssa työskenteleville. Fokus ry.
- Combating Terrorism Center at West Point (CTC). (2017). Haettu 6.2.2024 osoitteesta <https://ctc.westpoint.edu/a-new-age-of-terror-older-fighters-in-the-caliphate/>
- Haavisto, R. (2020). Väkivaltainen ääriajattelu verkossa. Pelastakaa Lapset ry.
- Jakonen, V., Haavisto, R., Heikkilä, E., Kurki, A., & Udeh, E. (2023). Nuoret harhaanjohtavan tiedon maailmassa. Pelastakaa Lapset ry.
- Nummenmaa, L. (2019). Tunnekartasto. Kuinka tunteet tekevät meistä ihmisiä. Tammi Kustannus.
- Pohjanrinne, M., Kurki, A., Tuomala, V., & Haavisto, R. (2022). Nuorisotyöntekijöiden silmin: Ekstremismi ja vihapuhe Suomessa. Pelastakaa Lapset ry.
- Rauta, J. (2022). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2022. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 35.
- Rädda Barnen. (2022). Växa upp utan hat. Att prata med barn om extremism.
- Sisäministeriö. (2024). Haettu 6.2.2024 osoitteesta <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus>
- Zogg, F., Tuomala, V., Kurki, A. & Haavisto, R. (2021). Nuoret ääriliikkeiden rekrytoinnin kohteena. Pelastakaa Lapset ry.
- University of Yale. (2023) Ruler Approach. Haettu 6.2.2024 osoitteesta <https://www.rulerapproach.org/>

Pelastakaa Lapset

Pelastakaa Lapset on maailman johtava sitoutumaton lapsijärjestö, joka saa aikaan välittömiä ja pysyviä muutoksia lasten elämässä.

Yhdessä turvaamme jokaisen lapsen oikeuden elämään, suojeluun, oppimiseen ja osallisuuteen Suomessa ja maailmalla.

Koska lasten tulevaisuus alkaa nyt.

pelastakaalapset.fi